



Ömer Faruk İLHAN / İhsaniye Kaymakamı

akıl tutulması

Akıl tutulmasını; aklın, bir başka aklın yörüngesine girmesi şeklinde tanımlamak mümkün... Aşamalı bir devamlılık içerisinde, kişiyi uydulaştırması muhakkak olan akıl tutulması, tutulmaya maruz kalan kişiyi kendisi olmaktan çıkarıp artık onun, hayatı ve olayları başkasının penceresinden görmesi-ne ve yorumlamasına yol açar.

Pekâlâ, tutulmaya acaba hangi faktörler ne şekilde aracılık eder?

Frankfurt Okulu filozoflarından Alman düşünür ve sosyolog Max Horkheimer (1895-1973), temel eserlerinden olan Eclipse of Reason "Akıl Tutulması" (1947) isimli kitabında; kişisel çıkarlar ve çevresel faktörlerin etkisi altındaki bireylerin, akıl tutulması yaşayacaklarını ve bu yüzden farklı düşünmelerinin imkânsızlaşacağını belirtir.

Akıl tutulmasını, Horkheimer'in tutulmaya yol açan birincil faktör olarak gördüğü kişisel çıkar bağlamında irdelerken, kişisel çıkarın büyük ve ateşli savunucusu olan İskoç iktisatçı Adam Smith'i (1723-1790) hatırlamamak olmaz.

Smith, kişisel çıkarı, psikolojik ve hedonistik bir temel olarak bütün ekonomik etkinliğin motoru şeklinde görmüş ve kişisel çıkar peşinde koşmanın kişisel çıkarların yanı sıra genel çıkarları da sağlayacağını ileri sürmüştü. Çünkü insanlar, kişisel çıkarları peşinde koşarlarken gö-

rünmez el (the invisible hand); onları, genel çıkarları sağlama yoluna da götürecekti.

1994'te Nobel Ödülü alan Amerikan matematikçi Prof. Dr. John Forbes Nash, 'bardaki kız' benzetmesi ile kişisel çıkar peşinde koşanların, bulundukları açı itibarıyla, hiçbir zaman bütünü göremeyeceklerini ve bu sebeple asla genel çıkarlara hizmet edemeyeceklerini berrak bir şekilde ortaya koymuş ve Smith'in bu yöndeki yaklaşımını temelsiz bırakmıştı. Nash'e göre, hiçbir görünmez el, hiçbir zaman kendiliğinden genel çıkarların gerçekleşmesini düzenleyemeyecekti.

Elbette Nash'in, hedonistik temelli kişisel çıkar düşkünlüğünü aslında bir 'akıl tutulması' olarak gördüğünü söylemek, yanlış olmayacaktır...

Kişisel çıkar düşkünlüğü, bencilliğin soysuz çocuklarından birisi olup bunun başlı başına devâsa bir akıl tutulması olduğuna ilişkin sayısız örnek vermek mümkündür.

Horkheimer'in konuyla ilgili ikincil faktör olarak gördüğü çevresel faktörlerin akıl tutulmasına yol açması ise daha çok özgür iradede ve özgüvenden yoksun insanlarda gözlemlenen bir olgudur.

Aklı işletmenin, sorgulamanın, farklı düşünmenin ve farklı yaşamının her zaman ödenmesi gereken mutlak bir bedeli vardır ve bu bedeli öde-

meyi pek az insan göze alabilir. Söz konusu bedelin, en hafif yansıması sürüden ayrı kalmak yâni yalnızlaşmaktır. Ne yazık ki insanlar çirkin de olsa tutuk bir akılla yaşamayı, çoğunlukla, yalnızlaşmaya tercih ederler!

Her konuda kesintisiz bir iyimserlik içerisinde olma, teyit veya onaylanma arayışına girme, değişime karşı sürekli direnç gösterme ve daha pek çok dramatik yansımaları bulunan akıl tutulması hastalığına kişi, kendi hür seçimiyle müptela olur.

Bu kötü seçim, ister farkındalık içerisinde gerçekleşsin isterse değil; nihayetinde ve ne yazık ki hür bir seçimdir!

Adına 'akıl tutulması' demese de eleştirel felsefenin babası sayılan Immanuel Kant (1724-1804), aydınlanma nedir sorusuna cevap verirken bu hür seçimin nasıl gerçekleştiğini şöyle açıklamıştı: "Aydınlanma, insanın kendi suçu ile içine düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa, insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun sebebini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini göstere-meyen insanda aramalıdır."